

جایگاه نماز در کلام امام سجّاد (علیه السلام)

سمیه وحیدیان صادق

طلبه سطح ۲ حوزه علمیه

چکیده:

موضوع این پژوهش، جایگاه نماز در کلام امام سجّاد (علیه السلام) است؛ که به بحث پیرامون اهمیت نماز، تعقیبات آن، اوصاف نمازگزاران، آثار و موانع درک حقیقت نماز می‌پردازد. هدف از این پژوهش، آشنایی بیشتر جامعه‌ی شیعی با دوران امامت امام سجّاد (علیه السلام) و اقدامات ایشان در راه تبلیغ دین، بیان سیره و جمع‌آوری منسجم سخنان و رهنمودهای امام (علیه السلام) در زمینه‌ی نماز از طریق مطالعه‌ی منابعی مانند صحیفه‌ی سجّادیه و شروح آن، بحارالانوار و ... می‌باشد. با مطالعه‌ی دعاها و سخنان امام (علیه السلام) دریافت می‌شود که ایشان از طریق بهترین راه ممکن در آن روزگار فاسد، به تبیین نماز، پرداختند؛ با محتوای غنی دعا‌های مرتبط با نماز، به آموزش غیر مستقیم آن اقدام کردند و نگذاشتند دسیسه‌ی دشمنان در انحراف دین به ثمر نشیند. با این اقدامات، باعث رشد فکری جامعه شدند که مقدمه‌ای برای دوران امامت امام باقر (علیه السلام) و امام صادق (علیه السلام) بود. بنابراین می‌توان گفت: ایشان در قالب ادعیه (صحیفه، ابو حمزه و ...) و بیاناتی هم چون «رساله‌ی حقوق» به طور مستقیم و غیر مستقیم، جامعه را به نماز (اعم از واجب و مستحب) تشویق نموده و آفات و موانع درک آن را بیان کرده‌اند.

واژگان کلیدی: امام سجّاد(ع)، صحیفه‌ی سجّادیه، رساله‌ی حقوق، نماز، دعا، موانع درک نماز.

مقدمه

نماز بندگی و عرض نیاز به سوی خدای جهانیان است؛ یکی از مهم‌ترین فروع دین و از بزرگ‌ترین عبادات است. اهمیت نماز به قدری والاست که به واسطه‌ی آن «مقام محمود» به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) عطا شده است. محتوای نماز، بسیار غنی است و بسیاری از اصول و فروع دین را دربردارد. بخش قابل ملاحظه‌ای از سخنان ائمه‌ی معصومین (علیهم السّلام) به نماز اختصاص دارد؛ از جمله‌ی مهم‌ترین آن‌ها، سخنان و دعاهای امام سجّاد (علیه السّلام) در رابطه با نماز است.

ایشان در دوره‌ی تاریک خلافت امویان، پس از شهادت پدر بزرگوارشان که از دین تنها نامی باقی مانده بود؛ با دعاها و سخنان گهربارشان به تربیت دینی جامعه پرداختند و نگذاشتند مبانی اصلی و فرعی دین از یاد برود. نماز یکی از مهم‌ترین موضوعات دعاها و سخنان ایشان است؛ که در آن‌ها بسیاری از تعالیم دینی، جهت سازندگی جامعه، بیان شده است.

در رابطه با جایگاه نماز در کلام امام سجّاد (علیه السّلام)، کتابی جامع تألیف نشده است؛ پژوهش‌هایی در رابطه با سیره‌ی عبادی ایشان موجود است اما به همه‌ی عبادات پرداخته و نماز را به طور کامل، بررسی نکرده است.

این پژوهش در چهار فصل به جایگاه نماز در کلام امام سجّاد (علیه السّلام) می‌پردازد؛ در فصل اول، خلاصه‌ای از زندگی و آثار ایشان بیان شده؛ در فصل دوم به بیان حقیقت نماز پرداخته که در آن، جایگاه و اهمیت نماز، محافظت بر نماز، وجوب و واجبات و تعقیبات آن ذکر می‌شود؛ فصل سوم در رابطه با اوصاف نمازگزاران از رساله‌ی حقوق و آثار نماز است؛ در بخش چهارم، موانع درک حقیقت نماز بیان می‌شود.

با توجه به اهمیت نماز، شناخت مسائل مربوط به آن مانند: آثار و موانع درک حقیقت نماز، از سرچشمه‌ی وحی، لازم و ضروری است؛ کلام امام سجّاد (علیه السّلام) با توجه به دوران امامتشان و این که ایشان زینت عبادت‌کنندگان هستند، در این زمینه نافذ است. به طوری که ایشان در قالب ادعیه (صحیفه، ابوحمزه‌ی ثمالی و خمسه عشر) و بیاناتی هم چون رساله‌ی حقوق، به طور مستقیم و غیر مستقیم، جامعه را به نماز تشویق نموده و آفات و موانع آن را بیان کرده‌اند.

فصل اول: گنجینه‌ی آثار امام سجّاد (علیه السّلام)

امام سجّاد (علیه السّلام) در دورانی به امامت رسید که جامعه، روزگار پر فراز و نشیبی را پشت سر گذاشته بود و آن حضرت (علیه السّلام) وارث شرایطی شده بود که کج‌اندیشی، فرصت‌طلبی، عدالت‌گریزی، دنیاپرستی و عافیت‌طلبی از ویژگی‌های بارز آن بود. یکی از مهم‌ترین تفاوت‌های عصر امام (علیه السّلام) با دوره‌های دیگر این بود که خلفای معاصر امام (علیه السّلام) و سردمداران حکومت، آشکارا قداست تعالیم اسلامی را در هم شکسته و بر روی تمام اصول مسلم اسلام پا گذاشتند. (رک: مرضیه، محمدزاده، ۱۳۹۲، ص ۱۵۳-۲۲۲)

ایشان برای مظلومیت خود و تبیین دردهای جامعه و... دعا را به عنوان تنها وسیله‌ی جهاد و تنها وسیله‌ی ارائه‌ی بیان عقاید و افکار خود، رنج‌ها و مظلومیت‌های امتش برگزیده و در نهایت شیوایی و بلاغت، ادعیه‌ی صحیفه را مدون و مرتّب نمودند و در چهره‌ی دعا و مناجات، راهی نو را در عرصه‌ی میدان رویارویی با سیاست‌های اموی گشوده و با برنامه‌ریزی‌ها و سازماندهی خویش به ایفای نقش و رسالت خود پرداخت. (احمد، صدر حاج سید جوادی و دیگران، ۱۳۸۳، ج ۱۰، ص ۲۸۷-۲۸۸)

دعاها و سخنان امام سجّاد (علیه السّلام) تحت عناوین صحیفه‌ی کامله‌ی سجّادیه، رساله‌ی حقوق و صحیفه‌ی سجّادیه‌ی جامعه جمع‌آوری شده است که در این جا به شرح مختصری از این آثار می‌پردازیم.

۱) صحیفه‌ی کامله‌ی سجّادیه: صحیفه در لغت به معنای نوشته، نامه و چیزی که در آن نوشته می‌شود و جمع آن «صحائف» و «صحف» است. (ابوالحسین احمد بن فارس بن زکریا، ۱۴۰۴ق، ج ۳، ص ۳۳۴؛ لویس، معلوف، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۹۱۳)

بعد از قرآن کریم، دومین اثر مدون و مکتوبی است که در دست مسلمانان بوده است. (ابراهیم، برزگر، ۱۳۹۱، ص ۴۷) در ترجمه‌ی متوکل بن عمیر، صحیفه ملقب به «زبور آل محمد (صلی الله علیه و آله و سلم)» شده است و در ترجمه‌ی یحیی بن علی برقی، از امام صادق (علیه السّلام) روایت شده است که به «انجیل اهل بیت (علیهم السلام)» معروف است. (محمد باقر، مجلسی، ۱۴۰۷ ق، ص ۸)

این کتاب مجموعه‌ای است از دعا درباره‌ی همه‌ی موضوعاتی که انسان در یک زندگی بیدار و هوشمندانه به آن موضوعات توجه دارد. بیشترین تکیه در این دعاها به روابط قلبی و ارتباطات معنوی انسان است. مناجات‌های گوناگون، خواسته‌های معنوی و تکامل زای فراوان و بی‌شمار در این کتاب هست و امام (علیه السّلام) در ضمن این دعاها و به زبان دعا، انگیزه‌های یک زندگی اسلامی را در ذهن مردم، بیدار و زنده می‌کند؛ یکی از نتایجی که دعا می‌تواند داشته باشد این است که انگیزه‌های سالم و صحیح را در دل‌ها بیدار می‌کند. (سید علی، خامنه‌ای، ۱۳۹۱، ص ۲۱۱)

صحیفه در وضع کنونی، پنجاه و چهار دعا را دربردارد؛ علاوه بر صحیفه‌ی کامله یا اولی، صحیفه‌های دیگری در رابطه با دعا‌های حضرت سجّاد (علیه السّلام) جمع‌آوری شده است که مرحوم شیخ آقا بزرگ طهرانی در کتاب «الذریعه» به پنج مورد دیگر از آن‌ها اشاره می‌کنند که عبارتند از: صحیفه‌ی ثانیه، ثالثه، رابعه، خامسه، سادسه؛ (ر ک: آقا بزرگ، طهرانی، ۱۳۸۴،

ج ۱۵، ص ۱۸-۲۱) البته این تعداد در دایره المعارف تشیع، هشت صحیفه است. (ر ک: احمد، صدر حاج سید جوادی و دیگران، ج ۱۰، ص ۲۹۰)

۲) رساله ی حقوق: از جمله تألیفات مهم جهان اسلام «رسالة الحقوق» امام بزرگوار زین-العابدین (علیه السلام) است. امام سجّاد (علیه السلام) این رساله ی گران قدر را نوشته و آن را به یکی از اصحابش هدیه نموده است، این رساله را عالم بزرگ ثقه الاسلام ثابت بن ابی صفیه معروف به ابوحمزه ی ثمالی شاگرد امام سجّاد (علیه السلام) نقل کرده است. (باقرشریف، قرشی، ۱۳۷۲، ج ۲، ص ۴۲۵)

امام (علیه السلام) خیلی آرام و بدون این که نامی از حکومت و مبارزه و نظام آینده بیاورد، در این نامه، مبانی مناسبات نظام آینده را ذکر کرده است که اگر یک روزی، نظام حکومت اسلامی در دوره ی خود امام سجّاد (علیه السلام) یا در دوره های بعد پدید آمد، از پیش در ذهن مسلمان ها، مناسبات جاری بین مردم در آن نظام شکل گرفته و منظم شده باشد و یعنی مردم را با اسلامی که حکومتش در آینده به وجود خواهد آمد، آشنا می کند. (مرکز صهبا، ص ۲۱۱)

۳) صحیفه ی سجّادیه ی جامعه: این صحیفه حاوی دعا های پنج صحیفه از صحیفه های سجّادیه است، که جمعا ۲۷۲ دعا می باشد و آیت الله سید محمد باقر موحد ابطحی اصفهانی آن را گرد آورده است. (صدر حاج سید جوادی و دیگران، ص ۲۹۰) این صحیفه در سال ۱۴۱۱ قمری، در یک مجلد به چاپ رسیده است. در این اثر، جمع آوری دعا های امام سجّاد (علیه السلام) و تنظیم آن ها به ترتیب ادعیه ی موجود در صحیفه ی کامله است. در این پژوهش، تمام ادعیه ی امام سجّاد (علیه السلام) بررسی شده و بدین منظور از صحیفه ی جامعه استفاده شده است. (ر ک: صحیفه ی سجّادیه ی جامعه)

فصل دوم: حقیقت نماز

نماز، چیزی جز یک توجه مداوم به خدا و نیز طرح و نقشه‌ای اجمالی از راه اصلی نیست؛ زیرا تأمین‌کننده‌ی ارتباط دائمی و تماس همیشگی مؤمن با خدا است و با مجملی از تفکر اسلامی که در ضمن گفتنی‌های نماز مندرج شده است. (ر.ک: سید علی، خامنه‌ای، ۱۳۸۳، ص ۶۵)

دوران امامت امام سجّاد (علیه السّلام) دوران خفقان و اختناق شدید حکّام ظالم اموی بود و امام (علیه السّلام) در این دوران، راه معنویت را برگزیدند؛ وجود مقدس امام زین‌العابدین (علیه السّلام) قهرمان معنویت است؛ نمازهای ایشان واقعاً نیایش و پرواز روح به سوی خدا بود. (ن.ک: مرتضی، مطهری، ۱۳۸۹، ص ۹۹ و ۱۰۰)

در این فصل با توجه به سخنان و ادعیه‌ی گهربار امام سجّاد (علیه السّلام) در رابطه با نماز به بررسی جایگاه و اهمیت نماز، محافظت بر نماز، واجبات و تعقیبات آن می‌پردازیم.

۱) جایگاه و اهمیت نماز: جایگاه نماز، مسئله‌ی بسیار مهمی است؛ به طوری که امام زین‌العابدین (علیه السّلام) که زینت عبادت‌کنندگان و سید ساجدان بودند، آن را از خداوند متعال طلب می‌کنند؛ ایشان در دعای صد و پانزدهم صحیفه‌ی سجّادیه‌ی جامعه به هنگام فرارسیدن ماه رمضان، می‌فرمایند: «اللّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ... وَ أَنْزِلْنَا فِيهَا مَنزِلَةَ الْمُصِيبِينَ لِمَنَازِلِهَا...»: «خداوندا بر محمد و آلش درود فرست... و ما را قرار ده در آنها (نمازهای پنج‌گانه) در جایگاه کسانی که دست یافته باشند به جایگاه آن...» (صحیفه‌ی سجّادیه‌ی جامعه، دعای ۱۱۵، ص ۲۲۶؛ صحیفه‌ی کامله‌ی سجّادیه، دعای ۴۴، ص ۲۵۵)

نماز ایشان نشانه‌ی اظهار فقر و ادب (ن.ک: مجلسی، ۱۴۰۳ ق، ج ۴۶، ص ۷۹؛ حسین، دیلمی، ۱۳۸۱، ص ۲۹) و سنگر آموزش علوم دینی از جمله توحید، نبوت و ... بود؛ آن قدر

برای نماز اهمیت قائل بودند که درخواست‌هایشان را به آن اختصاص می‌دادند. (صحیفه‌ی سجّادیه‌ی جامعه، دعای ۳۶، ص ۸۸ و دعای ۱۵۳، ص ۴۰۴-۴۰۵)

۲) **محافظة بر نماز:** حفظ همه‌ی حدود و احکام الهی واجب است؛ خدای سبحان درباره-ی مراقبت از نماز، دستوری جداگانه داده است: «حَافِظُوا عَلَی الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةَ الْوَسْطَى»: «در انجام همه-ی نمازها و (به خصوص) نماز وسطی (نماز ظهر) کوشا باشید». (بقره/۲۳۸) مراد از «حَافِظُوا عَلَی الصَّلَوَاتِ» مراقبت و پاسداری از کمیت و شمار نمازها و اجزاء و شرایط آن و نیز رعایت وقت آن است. (ر ک: جوادی آملی، ۱۳۸۵، ج ۱۱، صص ۴۶۱-۴۶۴)

امام سجّاد (علیه السّلام) به عنوان ولیّ خداوند متعال و مفسّر حقیقی قرآن کریم، با توجه به اهمیت مسئله‌ی محافظت بر نماز که مشخص شد، حفظ نماز (صحیفه‌ی سجّادیه‌ی جامعه، دعای ۲۰۶، ص ۵۴۹) و ارکان آن را از خداوند می‌طلبند. (همان، دعای ۱۱۵، ص ۲۲۶)

۳) **وجوب و واجبات نماز:** حضرت سجّاد (علیه السّلام) در رابطه با وجوب نماز در قرآن کریم می‌فرمایند: «... فی کتاب مُهِمِّنِ عَلَی کُلِّ کتابِ جامعٍ لکُلِّ رَشِدٍ و صوابٍ فیه نَبَأُ الْقُرُونِ و تَفْصِیلُ الشُّؤُونِ و فَرَضُ الصَّلَاةِ و الصَّیَامِ...»: «در کتابی که بر هر کتابی برتر است، گراورنده‌ی هر رشد و صواب است که در آن است خبر زمان‌های گذشته و شرح امور و وجوب نماز و روزه...» (صحیفه‌ی سجّادیه‌ی جامعه، دعای ۱۹۹، ص ۴۸۹) در رابطه با واجبات نماز، نیت (ر ک: محمد بن حسن، حر عاملی، ۱۳۹۱، ق، جزء ثانی ج ۲، ص ۷۱۱، ح ۱؛ عبدالله، جوادی آملی، ۱۳۷۸، ص ۳۴۸)، اوقات و ارکان از جمله رکوع و سجود، طهارت (صحیفه‌ی کامله‌ی سجّادیه، دعای ۴۴، ص ۲۵۴ و ۲۵۵؛ صحیفه‌ی سجّادیه‌ی جامعه، دعای ۱۱۵، ص ۲۲۶) و قرائت را بیان می‌کنند. (صحیفه‌ی سجّادیه‌ی جامعه، دعای ۲۲، ص ۶۲)

۴) **تعقیبات نماز:** امامان معصوم (علیهم السلام) به ویژه امام سجّاد (علیه السّلام) به این عمل حسنه، بسیار پای‌بند بودند و تعقیبات نمازهایشان، بسیار غنی و پر محتوا می‌باشد.

تعقیبات ایشان گاهی برای نمازی خاص مانند: نماز جمعه بود و گاهی برای تمامی نمازها عمومیت داشت؛ مانند: دعا برای پدر و مادر در تعقیب نمازها. محتوای تعقیبات، طلب یقین، بیان صفات پروردگار، توبه، درخواست رحمت الهی، توکل و توسل، خوف ورجا و ... است.

فصل سوم: اوصاف نمازگزاران

نماز به عنوان یکی از مهم‌ترین اعمال روزانه، دارای شرایطی است که نمازگزار با رعایت آن -ها، به حقیقت نماز و اثرات آن دست می‌یابد. امام سجّاد (علیه السلام) با بیان حق نماز در رساله‌ی حقوق، شرایط و اوصاف نمازگزاران را چنین ذکر می‌کند: «و حَقُّ الصَّلَاةِ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّهَا وَفَادَةُ أَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَ أَنْتَ فِيهَا قَائِمًا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَإِذَا عَلِمْتَ ذَلِكَ، قُتِمَ مَقَامَ الْعَبْدِ الذَّلِيلِ الْحَقِيرِ الرَّأْغِبِ الرَّأْهِبِ الرَّاجِيِ الْخَائِفِ الْمُسْتَكِينِ الْمُتَضَرِّعِ الْمُعْظَمِ لِمَنْ كَانَ بَيْنَ يَدَيْهِ بِالسُّكُونِ وَ الْوَقَارِ وَ تُقْبَلُ عَلَيْهَا بِقَلْبِكَ وَ تَقِيمُهَا بِحُدُودِهَا وَ حَقُوقِهَا.» (محمد بن علی بن بابویه، ۱۳۸۴ق، ج ۲، ص ۳۴): «و حق نماز آن است که بدانی او فرستاده‌ی (تو) به نزد خدا است، و تو در حال نماز مقابل خداوند - عز و جل - ایستاده‌ای. وقتی این مطلب را دانستی، همانند بنده‌ی خوار و ذلیل و حقیر خواستارِ پارسای امیدوارِ ترسانِ اندک مقدار زاری کنِ بزرگ دارنده‌ی کسی که در پیش روی اوست، با آرامش و وقار می‌ایستی و نماز را به دل بر پا می‌داری و حدود و حقوق آن را رعایت می‌کنی»

در این فصل، اوصاف ظاهری و باطنی نمازگزاران را با توجه به حق نماز بیان می‌کنیم و اثرات حاصل از رعایت حق نماز را ذکر خواهیم کرد.

(۱) **اوصاف ظاهری:** اوصاف ظاهری نمازگزار حقیقی عبارت است از: قیام همراه با حیا (ر ک: میرزا جواد آقا، ملکی تبریزی، ۱۳۷۸، ص ۳۲۳)، تضرع اعضا (ر ک: همان، ۱۳۷۳، ص ۲۰۵- ۲۰۷) و اقامه‌ی حدود نماز. (ر ک: محمد، محمدی ری شهری، ۱۳۷۷، ص ۴۷، ح ۱۳۳).

۲) اوصاف باطنی: اوصاف باطنی نمازگزار حقیقی عبارت است از: عبودیت و بندگی (ر ک: ملکی تبریزی، ۱۳۷۳، ص ۳۸۸ و ۳۸۹)، توجه به مقام ذلت در برابر پروردگار (ر ک: روح الله، موسوی خمینی، ۱۳۷۰، ص ۷-۹)، حقارت درونی، میل و اشتیاق، ترس با معرفت، خوف و رجا (ر ک: ملکی تبریزی، ۱۳۷۸، ص ۱۹۹)، فقر الی الله، توجه به عظمت پروردگار (ر ک: نهج البلاغه، خ ۱۸۴، ص ۵۷۹)، آرامش و حضور قلب. (ر ک: موسوی خمینی، ۱۳۸۰، ص ۴۳)

۳) آثار نماز: نماز به عنوان مهم ترین ذکر خداوند، دارای آثار بسیاری بر زندگی فردی و اجتماعی انسان می باشد. در این زیر فصل با توجه به دعاها و سخنان امام سجّاد (علیه السّلام) به بیان آثار نماز می پردازیم:

الف) آثار فردی: امام سجّاد (علیه السّلام) در دعاها و سخنان بسیاری به بیان آثار فردی نماز می پردازند که عبارتند از: نظر خداوند به بنده (ر ک: مازندرانی، ج ۵، ص ۲۹۱۷)، جلب رحمت الهی (صحیفه سجّادیه جامع، دعای ۱۴۲، ص ۳۲۴)، خوف از خداوند (همان، دعای ۱۷۱، ص ۴۳۵)، کفایت خداوند (همان، دعای ۱۶۶، ص ۴۳۰)، اطمینان قلب (عباس، قمی، ۱۳۸۰، ص ۲۴۰)، زمان مند بودن و رعایت نظم (صحیفه سجّادیه جامع، دعای ۱۱۵، ص ۲۲۶)، قوّت بصیرت (همان، دعای ۸۰، ص ۱۶۵)، رهایی از آتش (همان، دعای ۲۰۱، ص ۵۳۸)، آبادانی شب (همان، دعای ۱۴۷، ص ۳۶۶).

ب) آثار اجتماعی: در دین اسلام، اجتماع بسیار مهم می باشد. نماز یکی از اعمالی است که منافع و آثار اجتماعی بسیاری دارد، که در این جا با توجه به دعاها و سخنان امام سجّاد (علیه السّلام) به ذکر آنها می پردازیم: نظم اجتماعی (ر ک: آثار فردی نماز)، بصیرت اجتماعی (همان)، مایه شرافت و عزت و عظمت (قمی، ۱۳۸۰، ص ۲۴۰؛ صحیفه سجّادیه جامع،

دعای ۹۶، ص ۱۹۵)، جلوگیری از رفتارهای سوء اجتماعی حاصل از خوف خداوند، حس استقلال طلبی. (ر ک: آثار فردی نماز)

فصل چهارم: موانع درک حقیقت نماز

اعمال انسان در ارتباط با هم هستند و هر عملی چه خوب یا بد، بر اعمال دیگر تاثیر می-گذارد. در این فصل با توجه به دعاها و سخنان امام سجّاد (علیه السّلام)، به بیان موانع درونی و بیرونی درک حقیقت نماز می پردازیم.

۱) **موانع درونی:** منظور از موانع درونی، موانعی است که از درون انسان نشأت می گیرد و مانع از درک حقیقت نماز می شود. این موانع عبارتند از: سبک شمردن حق پروردگار، روی گردانی از پروردگار، دروغ گویی، ناسپاسی نعمت ها، غفلت (ر ک: صحیفه ی ثانیه، ص ۹۰؛ صحیفه ی سجّادیه ی جامعه، دعای ۱۱۶، ص ۲۳۸)، عجب (همان، دعای ۵۵، ص ۱۱۸)، کسالت. (همان، ص ۱۲۱)

۲) **موانع بیرونی:** کارهایی است که انسان، در تعامل با دیگران مرتکب می شود و مانع از درک حقیقت نماز می شود. این موانع با توجه به سخنان و دعاها ی امام سجّاد (علیه السّلام) عبارتند از: حضور نیافتن در مجالس علما، ارتباط با انسان های بیهوده، گناه (صحیفه ی ثانیه، ص ۹۰؛ صحیفه ی سجّادیه ی جامعه، دعای ۱۱۶، ص ۲۳۸) بدست آوردن روزی (همان، دعای ۵۵، ص ۱۲۴)، ظلم و ستم. (همان، دعای ۱۱۹، ص ۲۶۶)

نتایج

امام سجّاد (علیه السّلام) در بدترین شرایط اجتماعی به امامت امت اسلامی منصوب شدند. ایشان با شناخت از جامعه ی آن روزگار، بهترین شیوه ی تبلیغ دین را برگزیدند؛ و در قالب

دعا و بیانات ارزشمند خود از جمله صحیفه و رساله‌ی حقوق در مقابل تهاجم فرهنگی دشمن ایستادند.

از جمله مسائل مهم دعاها و سخنان ایشان، نماز است؛ نماز به عنوان ذکر الهی، جایگاهی رفیع دارد که امام (علیه السلام) آن را از خداوند متعال درخواست می‌کنند؛ ایشان در دعاهایشان مقبولیت و برکت نماز را که به ثبات و دوام آن اشاره دارد، می‌طلبند. بعد دیگری که ایشان در دعاهای مربوط به نمازها به آن می‌پردازند، تعلیم دین است؛ مانند تعلیم مسائل توحیدی، نبوت، امامت و ...

در مسئله‌ی محافظت بر نماز که ایشان از خداوند طلب می‌کنند، با توجه به تفاسیر، منظور ایشان، حفظ کمیت و شمار نمازها و ارکان آن‌ها می‌باشد.

نیت، اوقات نمازها، ارکان آن به خصوص رکوع و سجده، طهارت و قرائت از واجبات مورد تأکید امام (علیه السلام) در دعاها می‌باشد.

در تعقیبات نمازها، دعاهایی نسبتاً طولانی و با محتوای غنی وجود دارد؛ از جمله طلب یقین، تربیت الهی، خوف و رجا، توسل، توکل و ...

ایشان در رساله‌ی حقوق به بیان حق نماز می‌پردازند و اوصاف نمازگزار حقیقی را ذکر می‌کنند؛ از جمله اوصاف ظاهری، قیام و رعایت حدود نماز؛ و از اوصاف باطنی، توجه به عظمت خدای متعال و خوف و رجا را می‌توان نام برد.

نمازگزار با رعایت این موارد و مداومت بر آن‌ها، به آثار نماز از جمله جلب رحمت الهی، قوت بصیرت، عزت و عظمت دست می‌یابد؛ به شرط این که موانع درک حقیقت نماز از جمله گناه، سبک شمردن حق خداوند و ... را مرتکب نشده یا از آن‌ها توبه کرده باشد.

پیشنهادات

- با توکل بر خداوند متعال پیشنهادهای ارائه می‌شود، امید است به کار آید و مؤثر واقع شود.
- ا) تبیین بیشتر دوران زندگی، فعالیت‌ها و اقدامات امام سجّاد (علیه السّلام) توسط سخنرانان و مبلغان دینی جهت آشنایی بیشتر مردم با دوران مهم و تأثیرگذار امامت ایشان.
- ب) با توجه به رشد عرفان‌های کاذب در سطح جامعه، ضروری است که دعاهای امام (علیه السّلام) در سطح عمومی تبیین شود تا خلأ معنوی عصر حاضر به گونه‌ای صحیح، جبران و جهت‌گیری شود.
- ج) تدریس صحیفه و رساله‌ی حقوق امام سجّاد (علیه السّلام) در مراکز علمی از جمله مدارس علمیه و دانشگاه‌ها، جهت تربیت نسلی موحد و اسلام شناس که مریبان نسل‌های آینده خواهند بود.
- د) قرائت و تبیین دعاهای امام سجّاد (علیه السّلام) در رابطه با نماز در جمع نمازگزاران، جهت برپایی با شکوه‌تر و مؤثرتر نماز.
- ه) بیان آثار نماز در جامعه در قالب پوستر، تابلو، سخنرانی و ... که سبب تشویق به این فریضه‌ی مقدس می‌شود.
- و) بیان موانع درک حقیقت نماز و تلاش در جهت رفع آن‌ها در سطح عمومی که سبب اصلاح فردی و اجتماعی می‌شود.
- منابع
- * قرآن کریم، ترجمه: ناصر مکارم شیرازی، قم، اسوه، ۱۳۸۴.
- * صحیفه‌ی کامله‌ی سجّادیه (به انضمام رساله‌ی حقوق)، ترجمه: حسین انصاریان، قم، حسنین، ۱۳۹۱.

* **نهج البلاغه**، ترجمه و شرح: سید علی نقی فیض الاسلام، تهران، فقیه، ۱۳۸۱.

۱. ابی الحسین احمد بن فارس بن زکریا، **معجم مقاییس اللغه**، ج ۳ و ۵، تحقیق و ضبط: عبد- السلام محمد هارون، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ۱۴۰۴ ق.
۲. برزگر، ابراهیم، **درآمدی بر اندیشه‌ی سیاسی صحیفه‌ی سجّادیه**، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۹۱.
۳. جوادی آملی، عبدالله، **تفسیر تسنیم**، ج ۱۱، قم، اسراء، ۱۳۸۵.
۴. الحر عاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه**، جزء ثانی ج ۲، چاپ چهارم، تصحیح و تحقیق: عبدالرحیم ربانی شیرازی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۳۹۱ ق.
۵. _____، _____، **الصحیفه الثانیة السجّادیه**، قم، مکتبه الثقلمین، ۱۳۹۸ ق.
۶. خامنه ای، علی، **از ثرفای نماز**، چاپ نوزدهم، تهران، فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۳.
۷. دیلمی، حسین، **هزار و یک نکته درباره‌ی نماز**، چاپ دوم، قم، حرم، ۱۳۸۱.
۸. صدر حاج سید جوادی و دیگران، احمد، **دایره‌ المعارف تشیع**، ج ۱۰، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۳.
۹. طهرانی، آقا بزرگ، **الذریعه الی تصانیف الشیعه**، ج ۱۵، چاپ هشتم، بیروت، دار الاضواء.
۱۰. قرشی، باقر شریف، **تحلیلی از زندگانی امام سجّاد (علیه السلام)**، ج ۲، ترجمه: محمد رضا عطایی، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۷۲.

۱۱. قمی، عباس، *کلیات مفاتیح الجنان*، چاپ چهارم، ترجمه: استاد کمره‌ای، مشهد، به نشر، ۱۳۸۰.
۱۲. مازندرانی، ابوجعفر محمد بن علی بن شهرآشوب، *مناقب خاندان نبوت و امامت*، ترجمه و تحقیق: حسین صابری، مشهد، علمی و فرهنگی، ۱۳۹۲.
۱۳. مجلسی، محمد باقر، *بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار (علیهم السلام)*، ج ۴۶ و ۶۷ و ۸۵، بیروت، وفاء، ۱۴۰۳ق.
۱۴. _____، _____، *الفرائد الطریفه فی شرح الصحیفه الشریفه*، تحقیق: سید مهدی رجایی، اصفهان، کتاب خانگی علامه مجلسی، ۱۴۰۷ق.
۱۵. محمد زاده، مرضیه، *علی بن الحسین امام سجاد (علیه السلام)*، قم، دلیل ما، ۱۳۹۲.
۱۶. محمدی ری شهری، محمد، *الصلاة فی الكتاب والسنة*، ترجمه: عبد الهادی مسعودی، قم، دار الحدیث، ۱۳۷۷.
۱۷. مرکز صهبا، *انسان ۲۵۰ ساله (بیانات مقام معظم رهبری درباره‌ی زندگی سیاسی - مبارزاتی ائمه‌ی معصومین (علیهم السلام))*، چاپ سیزدهم، بی‌جا، ۱۳۹۱.
۱۸. مطهری، مرتضی، *سیری در سیره‌ی ائمه‌ی اطهار (علیهم السلام)*، چاپ چهل و دوم، تهران، صدرا، ۱۳۸۹.
۱۹. معلوف، لوئیس، *المنجد فی اللغة*، ج ۱، ترجمه: محمد بندر ریگی، چاپ چهارم، تهران، ایران، ۱۳۸۲.

۲۰. ملکی تبریزی، میرزا جواد آقا، *اسرار الصلوة*، چاپ پنجم، مترجم: رضا رجب زاده، تهران، پیام آزادی، ۱۳۷۳.

۲۱. _____، _____، _____، چاپ هشتم، _____، _____، ۱۳۷۸.

۲۲. موحد ابطحی، محمد باقر، *الصحيفة السجادية الجامعة لادعية*، ترجمه: حسین محفوظی، قم، مؤسسه الامام المهدي (عجل الله تعالی فرجه الشریف)، ۱۳۸۵.

۲۳. موسوی خمینی، روح الله، *آداب الصلوة*، چاپ دهم، تهران، مؤسسه‌ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمة الله علیه)، ۱۳۸۰.

۲۴. _____، _____، _____، تهران، مؤسسه‌ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمة الله علیه)، ۱۳۷۰.

